

5. Latvijas valsts politika bērnu tiesību aizsardzībā

Valsts politika bērnu aizsardzības jomā ir sadrumstalota. Daudzas kompetences ir sadalītas starp vairākām ministrijām un to iestādēm, kā arī pašvaldībām, padarot politiku nekonsekventu un reģionāli daudzveidīgu. Dažādu valsts institūciju sadarbības jautājumi ir liels šķērslis ģimenes un bērnu politikas īstenošanā. Turklāt ierobežoto resursu neefektīva izmantošana ir viens no galvenajiem zaudējumiem, ko rada starpnozaru sadarbības trūkums.

Latvijā sociālais darbs ar ģimenēm, kurās ir bērni, līdz šim primāri ir bijis vērsts uz bērna attīstībai nelabvēlīgu apstākļu seku novēršanu, nevis laicīgu šo apstākļu un to radīto problēmu atpazīšanu, savlaicīgu risinājuma un savlaicīgas iejaukšanās nodrošināšanu.

Viena no [Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam](#) nostiprinātajām prioritātēm ir stipras ģimenes un veseli un aktīvi iedzīvotāji. Lai to panāktu, cita starpā ir izvirzīta psiholoģiskās un emocionālās labklājības veicināšana, atbalstot bērnus un ģimenes krīzes situācijās un samazinot bērnu deviantās uzvedības riskus. Plāns arī paredz līdz 2027. gadam par 2 % samazināt skolasbiedru iebiedēšanu. Nacionālajā attīstības plānā paredzēts, ka jāpalielina to bērnu skaits, kurus aprūpē ģimenes.

Nacionālais attīstības plāns paredz, ka līdz 2027. gadam par 10 % jāpalielina to bērnu skaits, kuri turpina izglītību pēc obligātā izglītības līmeņa pabeigšanas, tostarp nodrošinot, ka vairāk turpina izglītoties bērni ar invaliditāti.

2022. gadā Ministru kabinets pieņēma [Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam](#). Šo vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentu Labklājības ministrija izstrādāja sadarbībā ar citām ministrijām, un tas nosaka ģimenes politikas kopējos mērķus, rīcības virzienus, to mērķus, politikas rezultātus un no tiem izrietošos rādītājus.

Dokuments prasa integrētu pieeju, jo viens no tā pamatprincipiem ir holistiska un visaptveroša pieeja bērnu un ģimenes aizsardzības un atbalsta sistēmām. Tas nozīmē, ka visas nozares, institūcijas un organizācijas ir kopīgi atbildīgas par bērnu un jauniešu attīstības potenciāla saglabāšanu un uzlabošanu, veidojot un stiprinot starpnozaru agrīnā profilaktiskā atbalsta sistēmu.

Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam par problēmu atzīts, ka izglītības iestādē bieži nav iekļaujoša un dažkārt pat ir vardarbīga vide. Vēl viena problēma, kas veicina mācību pārtraukšanu, ir atzītās atšķirības starp izglītības pieejamību pilsētās un laukos.

Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam noteikts, ka līdz 2027. gadam Latvijas mērķis ir samazināt to bērnu skaitu, kuri pēdējā laikā lietojuši alkoholu, elektroniskās cigaretes, narkotikas un regulāri smēķē, kā arī samazināt bērnu skaitu ar azartspēļu atkarību un rehabilitāciju. Lai to panāktu, tiek plānotas dažādas informatīvas kampaņas par atkarību ietekmi un drošību internetā, mērķtiecīgi pasākumi īpaši riska grupām (piemēram, bērniem, kas dzīvo internātskolās u.c.).

Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam ir arī noteikts, ka jāsamazina no ģimenes šķirto bērnu skaitu un jānodrošina maksimāli ģimenes videi pietuvinātus pakalpojumus. Lai sasniegtu šo mērķi, minētie principi ir vērsti, lai samazinātu to bērnu skaitu, kuri ir pakļauti riskam palikt novārtā, ir atstāti novārtā vai ir vardarbīgi, un to bērnu skaitu, kuri ar bāriņtiesu lēmumu ir šķirti no ģimenes. Vienlaikus būtu jāpalielina mediācijas pakalpojuma pieejamība vecākiem un citu šādās situācijās pieejamo sociālo pakalpojumu pieejamība un izmantošana.

Deinstitucionalizācija ir viens no šīs jomas mērķiem jau vairāk nekā desmit gadus, taču tās īstenošana norit lēni. Līdz ar to 2022.–2027. gada plānošanas periodā joprojām saglabājas mērķis nodrošināt ģimenisku vidi visiem bez vecāku gādības palikušajiem bērniem un bāreņiem.

Bērnu, jauniešu un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam turpmāk paredz, ka līdz plānošanas perioda beigām būs būtiski samazināti vardarbības riski ģimenē un vienaudžu vidū, ieviesta vardarbības uzraudzība izglītības iestādēs un ģimenēs un sniegts atbalsts vardarbībā cietušajiem un personām, kuras izdarījušas vardarbību. Tas būtu jāpanāk, samazinot to bērnu skaitu, kuri cietuši no vardarbības skolā un citā vidē, un palielinot to bērnu un pieaugušo skaitu, kuri ir saņēmuši rehabilitāciju no vardarbības. Dokumentā atzīmēts ārkārtīgi lielais iebiedēšanas un vardarbības gadījumu skaits skolās Latvijā, tādējādi šai videi pievēršot īpašu uzmanību, piemēram, uzsverot nepieciešamību izglītot pedagogus par

vardarbības aspektiem, veidojot vadlīnijas par iebiedēšanu izglītības iestādēs, kā arī agrīnas iejaukšanās programmas, lai samazinātu iebiedēšanas risku. Lai lēmumu pieņēmējiem būtu visa nepieciešamā informācija, izglītības iestādēs plānots izveidot uz pierādījumiem balstītu vardarbības uzraudzības sistēmu, jo pašlaik nav viena visaptveroša veida, kā iegūt statistiku par vardarbību izglītības iestādēs.

Noziedzīgos nodarījumos cietušo bērnu skaita samazināšana nosaukta kā viens no politikas izstrādes jomas izvirzītajiem mērķiem specifiskajās vadlīnijās.

Uzsvērts arī tas, lai Latvijā attīstītu tādu justīcijas sistēmu, kas kalpo nevis sodīšanai un vainas pierādīšanai, bet taisnīguma atjaunošanai katra sabiedrības locekļa interesēs, ir veicams darbs visās justīcijas jomās – sākot no tiesību normu jaunrades un beidzot ar speciālistu mācībām un sabiedrības regulāru informēšanu par ieguvumiem drošības un kārtības pilnveides jomā.

Tāpat viens no 2022.–2027. gada mērķiem ir samazināt nepilngadīgo izdarīto noziegumu skaitu. To plānots panākt, veidojot sociālās un atbalsta programmas, kas strādātu pie antisociālas uzvedības korigēšanas, bērnu aizsardzības sistēmā iesaistīto speciālistu labākas izglītības un datu apmaiņas starp valsts iestādēm.

Papildus atsevišķi plāni atrodami citos politikas plānošanas dokumentos, piemēram, izglītības politikas attīstības vai sabiedrības veselības politikas attīstības dokumentos. [Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam](#) norādīts, lai virzītos uz iekļaujošākām izglītības sistēmām, tika veikti grozījumi likumdošanā, kas paredz, ka visas vispārējās izglītības iestādes var īstenot speciālās izglītības programmas bērniem ar invaliditāti. Šīs izmaiņas netika vienbalsīgi atzinīgi novērtētas, jo daudzi (piemēram, šo iestāžu vadītāji un pedagogi, vecāki u.c.) uzskatīja, ka izglītības sistēma, bet galvenokārt izglītības iestādes nav tām gatavas aprīkojuma trūkuma dēļ, nav attiecīgi apmācīti speciālisti un pieejami citi resursi. Lai risinātu šo problēmu, izglītības jomas vadlīnijās 2021.–2027. gadam kā viens no mērķiem ir izvirzīts atbalsts tām izglītības iestādēm, kurās tiek īstenotas speciālās izglītības programmas bērniem ar invaliditāti.

Latvijas valsts politikai bērnu tiesību aizsardzībā ir jābūt sasaistītai arī ar starptautisko organizāciju politiku, jo Latvija ir šo organizāciju dalībvalsts. Tāpēc Latvijas politika ir jāskata saistībā ar Eiropas Savienības un Eiropas Padomes stratēģijām bērnu tiesību jomā.

Eiropas Padome ir izstrādājusi un pieņēmusi [Bērnu tiesību stratēģiju \(2022–2027\)](#). Stratēģija ir balstīta uz sešām prioritārajām jomām, ar kurām nākas saskarties 21. gadsimtā. Stratēģija ievēro integrēto pieeju, ko Eiropas Padome veicina dažādās jomās:

- 1) brīvība no vardarbības visiem bērniem;
- 2) vienlīdzīgas iespējas un sociālā iekļaušana visiem bērniem;
- 3) tehnoloģiju pieejamība un droša izmantošana visiem bērniem;
- 4) bērniem draudzīgs taisnīgums visiem bērniem;
- 5) balss piešķiršana katram bērnam;
- 6) bērnu tiesības krīzes un ārkārtas situācijās.

Eiropas Savienība ir pieņēmusi [divas iniciatīvas](#) – Stratēģiju par bērnu tiesībām un Eiropas Bērnu Garantijas. Abas ir svarīgas politikas iniciatīvas, ko Eiropas Komisija ierosinājusi, lai labāk aizsargātu visus bērnus, palīdzētu viņiem īstenot savas tiesības un izvirzītu viņus Eiropas Savienības politikas veidošanas centrā.

Eiropas Savienība definē, ka ikvienam bērnam Eiropā un visā pasaulē ir jābūt vienādām tiesībām un jādzīvo bez jebkādas diskriminācijas un iebiedēšanas. Stratēģijā Eiropas Komisija risina pastāvīgās un jaunās problēmas un ierosina konkrētus pasākumus, lai aizsargātu, veicinātu un īstenotu bērnu tiesības mūsdienu mainīgajā pasaulē. Neviena politika attiecībā uz bērniem nebūtu jāveido bez viņu balss.

Stratēģijā iekļautas sešas tēmas:

- 1) bērnu līdzdalība politiskajā un demokrātiskajā dzīvē;
- 2) sociālekonomiskā iekļaušana, veselība un izglītība;
- 3) cīņa pret vardarbību pret bērniem un bērnu aizsardzības nodrošināšana;
- 4) bērniem draudzīga tieslietu sistēma;
- 5) digitālā un informācijas sabiedrība;
- 6) globālā dimensija.

Eiropas Bērnu garantijas sniedz norādījumus un līdzekļus dalībvalstīm, lai atbalstītu trūcīgos bērnus, t. i., personas, kas jaunākas par 18 gadiem un kurām draud nabadzība vai sociālā atstumtība.

Dalībvalstīm jāgarantē:

- 1) brīva un efektīva pieejamība pirmsskolas izglītībai un aprūpei, vismaz viena veselīga maltīte katru dienu skolā un veselības aprūpe;
- 2) efektīva pieejamība bērniem, kam vajadzīga palīdzība, veselīgs uzturs un atbilstošs mājoklis.

Dalībvalstis var izmantot Eiropas Savienības finansējumu, lai atbalstītu savas darbības saskaņā ar Eiropas bērnu garantijām, jo īpaši no Eiropas Sociālā fonda plus (ESF+).

Eiropas Bērnu Garantija papildina otro tēmu, kas iekļauta Bērnu tiesību stratēģijā. Tā kā ar garantiju tiek īstenots Eiropas sociālo tiesību pīlāra 11. princips "Bērnu aprūpe un atbalsts bērniem", garantija ir galvenais Eiropas sociālo tiesību pīlāra rīcības plāns, kurā izklāstītas konkrētas iniciatīvas, lai Eiropas sociālo tiesību pīlāru pārvērstu realitātē.

Pašnovērtējuma jautājumi

Kuras prioritātes Latvijā ir minētas Bērnu, jaunatnes un ģimenes politikas veidošanas pamatnostādņēs 2022.–2027. gadam?

- 1) Nodrošināt ģimenei videi pietuvinātus pakalpojumus.
- 2) Izskaust vai vismaz samazināt vardarbību, tajā skaitā skolās.
- 3) Stiprināt starpnozaru agrīnā profilaktiskā atbalsta sistēmu.
- 4) Visas iepriekš minētās prioritātes.

Kurš no zemāk minētajiem apgalvojumiem ir patiess par Latvijas politiku bērnu tiesību aizsardzības jomā?

- 1) Latvijas valsts politikai bērnu tiesību aizsardzībā nav saistības ar starptautisko organizāciju politiku.
- 2) Eiropas Savienība ir izstrādājusi Bērnu tiesību stratēģiju (2022–2027) ar sešām prioritārajām jomām.

- 3) Latvijas politika bērnu tiesību aizsardzībā ir jāskata saistībā ar Eiropas Savienības un Eiropas Padomes stratēģijām.
- 4) Eiropas Padome ir pieņēmusi Eiropas Bērnu Garantijas, kas iekļauta Bērnu tiesību stratēģijā.